

УДК 37.014.5

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-86-91

Слозанська Ганна Іванівна,
доктор педагогічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

**ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ТА ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ**

Стаття присвячена вивченню досвіду організації інклюзивної освіти у закладах вищої освіти країн Північної та Південної Америки. Встановлено, що за кордоном спеціальні умови для навчання студентів з інвалідністю гарантовані «Всесвітньою програмою дій відносно осіб з інвалідністю», затвердженої Генеральною Асамблеєю ООН (1982 р.) та «Стандартними правилами забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю» (1993 р.). Вивчення міжнародного досвіду щодо організації інклюзивної вищої освіти показує, що її розвиток є довгостроковою стратегією, що вимагає терпіння, послідовності, безперервності, поетапності і комплексного підходу для її реалізації. Це варто брати до уваги Україні, яка почала реалізовувати принципи організації інклюзивного освітнього середовища.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, особи з особливими освітніми потребами, особи з інвалідністю, заклади вищої освіти.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси, які нині відбуваються в системі освіти України, спрямовані на створення рівних умов доступу до освіти для усіх громадян не залежно від статі, віку, раси, стану здоров'я, інвалідності, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак. У цьому контексті одним із завдань освітньої системи є забезпечення рівних прав студентів з інвалідністю на якісну професійну підготовку через їх інклюзію в освітнє середовище навчального закладу. З огляду на вище зазначене, актуалізується проблема модернізації освітньої галузі та створення інклюзивного освітнього середовища для навчання, виховання, організації дозвілля та соціалізації студентської молоді з особливими освітніми потребами (ООП) у ЗВО та суттєве оновлення або розробка освітніх програм із врахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів цих студентів, а також забезпечення виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Забезпечити необхідні умови для якісного навчання студентів з ООП покликана інклюзивна освіта, що визнає за людьми з інвалідністю рівні права на отримання освіти і є втіленням політики рівних можливостей. Інтеграція в освітнє середовище є кроком до інтеграції в суспільство в цілому – допомагає молоді з ООП не лише отримати професію, а й самореалізуватися, досягти успіху в житті і кар'єрі, відчутти себе особистістю, невід'ємною частиною суспільства [5, с. 137–138].

Основні аспекти інклюзивної освіти і проблеми, пов'язані з її практичною реалізацією, висвітлено у наукових працях українських та зарубіжних авторів. Зокрема, теоретико-методологічні аспекти індивідуальної та соціальної інтеграції молоді з ООП в систему освіти розглянуто в працях відомого європейського дослідника О. Шпека; формуванням нової системи освіти займаються В. Бондар, І. Леонгард, М. Синьов, М. Таланчук, А. Шевцов, А. Ямбург; теоретичні і методологічні аспекти освіти людей з ООП розроблюють В. Авілов, Ю. Богінська, Н. Вовк, З. Кантор, А. Колупаєва, Є. Плахова, В. Сікора, Г. Станевський, М. Чайковський. Проблеми доступності освіти студентів з ООП в Україні досліджують Т. Гребенюк, В. Засенко, О. Бацман, К. Кольченко, С. Литовченко, П. Таланчук та інші. Педагогічні дослідження з питань становлення та розвитку практики і теорії спеціально організованого навчання і виховання дітей та молоді окремих категорій розглянуто в

дослідженнях Л. Калініної, О. Кузьмічової, Л. Тигранової, І. Цукерман (інтеграція дітей та молоді з порушеннями слуху); Л. Волкової, Ю. Кузьміної, Є. Медведєвої (інтеграція дітей і молоді з порушеннями мовлення); Є. Єрмакової, Є. Хлистої, Л. Челан (інтеграція дітей і молоді з порушеннями зору); Г. Алферової, О. Битової, І. Мамайчук (інтеграція дітей і молоді з порушеннями опорно-рухового апарату). У науковій практиці з'являються дослідження (П. Романов, Т. Тінклін, Дж. Холла і інші), де розглядаються питання власної оцінки студентами з ООП складнощів інтегрованого навчання у ЗВО.

Незважаючи на значні науково-теоретичні та навчально-методичні напрацювання у сфері дослідження питань становлення і розвитку системи інклюзивного навчання, проблема всебічного розкриття процесу змін суспільних поглядів на проблему потреби та організації вищої освіти студентів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі залишається недостатньо вивченою [8, с. 67–68; 25, с. 53].

Становлення вітчизняної системи професійної підготовки молоді з особливими освітніми потребами неможливе без урахування міжнародних досягнень у навчанні таких людей. Виходячи з цього, слід вивчити зарубіжний досвід навчання осіб з інвалідністю для побудови ефективної системи професійної підготовки їх в Україні [4, с. 82].

Мета статті: схарактеризувати специфіку організації інклюзивної освіти у закладах вищої освіти країн Північної та Південної Америки

Результати дослідження. Підтримку навчання студентів з інвалідністю почали здійснювати у відповідності до «Всесвітньої програми дій відносно осіб з інвалідністю», затвердженої Генеральною Асамблеєю ООН (1982 р.), «Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю» (1993 р.) [10]. У «Стандартних правилах» зазначено, що держави мають визнати принцип рівних можливостей у сфері початкової, середньої і вищої освіти для дітей, молоді і дорослих, що мають інвалідність, в інтегрованих структурах.

У контексті аналізу зарубіжних традицій у сфері доступу до освіти дітей та молоді з ООП заслуговує уваги досвід США. Станом на 1998 р. 98 % ЗВО США надавали освітні послуги студентам з ООП [2, с. 53, 54]. У 2015–2016 рр. із усіх студентів, які навчалися за освітніми програмами бакалаврату у ЗВО США, понад 19 % мали встановлену інвалідність: більше 80 % з яких потребують постійної уваги і спеціального супроводу у процесі отримання освітніх послуг (табл. 1) [11].

Табл. 1

Процентний розподіл студентів, які навчаються у ЗВО США, зі статусом інвалідності, 2015–2016 рр.

Стать	Рівень вищої освіти			
	Перший (бакалаврський)		Другий (магістерський)	
	Студенти з інвалідністю	Студенти без інвалідності	Студенти з інвалідністю	Студенти без інвалідності
Чол.	19.2	80.8	9.9	90.1
Жін.	19.6	80.4	13.3	86.7

Згідно з законодавством США, ЗВО зобов'язані безкоштовно надавати студентам з інвалідністю послуги зі створення спеціальних умов. Регулює процес навчання осіб з ООП у США програма «Інклюзія» («Inclusion»), «Реабілітаційний акт», Закон «Про навчання дітей-інвалідів», Закон «Про освіту людей з інвалідністю».

У рамках програми «Інклюзія» у 80-ті рр. ХХ ст. в США почався процес побудови і переобладнання архітектурних споруд відповідно до потреб різних категорій осіб з інвалідністю. Фінансування здійснювалось за рахунок дотацій, виділених урядом США. Варто зазначити, що при необхідності студентам з інвалідністю забезпечують належні умови обслуговування у сфері побуту і сервісу [1, с. 24]. Встановлено, що у кожному ЗВО США діє Відділ по роботі з особами інвалідністю, який несе відповідальність за створення індивідуальних спеціальних умов для кожного студента з ООП шляхом безпосереднього надання послуг,

а також через залучення інших підрозділів ЗВО та зовнішніх організацій до надання вузькопрофільних послуг. Відділ також надає консультації іншим підрозділам ЗВО про пріоритетні напрями роботи зі студентами з інвалідністю (рис. 1) [3, с. 14–15]. До штату працівників Відділу входять як постійні так і тимчасові співробітники. До останніх відносять сурдоперекладачів, начитувачів, записувачів, асистентів та інших працівників. Їх число і склад залежать від того, які особливі освітні проблеми діагностують перед початком року у студентів конкретного ЗВО та які спеціальні умови необхідно створювати. Функціонує Відділ відповідно до «Порядку надання послуг по створенню спеціальних умов». Документ містить перелік спеціальних умов, опис процедури надання послуг з їх створення і перелік документів, які необхідні для створення таких умов [27, с. 21].

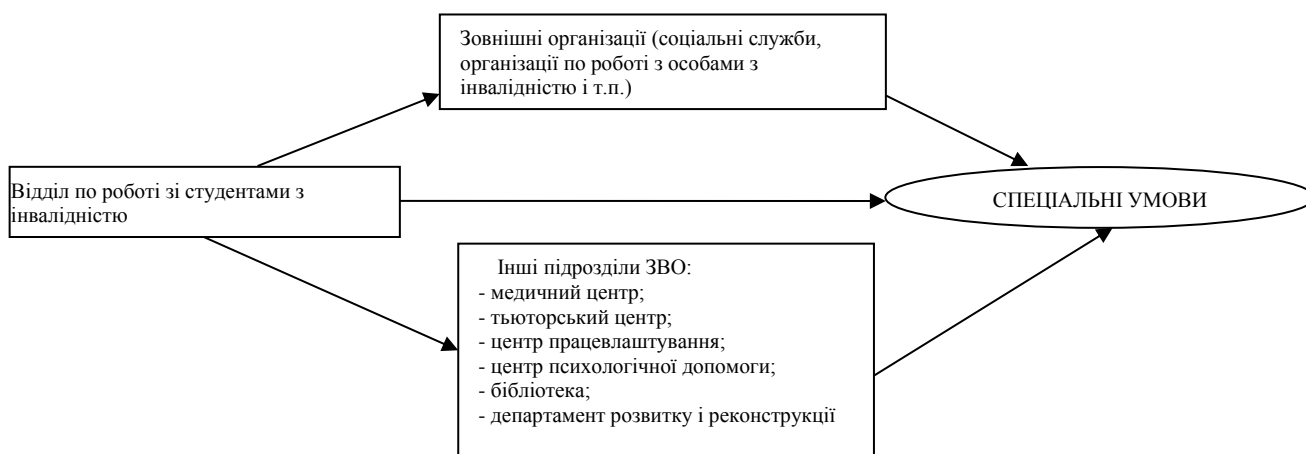


Рис.1. Діяльність Відділу по роботі зі студентами з інвалідністю щодо створення спеціальних умов у ЗВО США

До спеціальних умов відносимо:

- адаптацію процедури складання іспитів (збільшення часу на іспит, дозвіл під час іспиту приймати їжу і користуватися туалетом, надання послуг записувача або начитувача, надання окремих звукоізольованих кабінетів, надання для здачі іспитів допоміжних засобів – диктофон, спеціальні програми для комп'ютера тощо (за винятком зміни вимог до рівня знань студента);

- адаптацію освітнього процесу (відміну вивчення окремих предметів, скорочення учбового навантаження, введення гнучкого графіка відвідин занять і виконання завдань);

- додаткову допомогу в навчанні (послуги репетитора, додаткові заняття з розвитку навиків, необхідних для навчання);

- забезпечення участі в учбовому процесі (послуги начитувача, конспектування або/та аудіозапис лекцій, бібліотечні послуги для осіб з інвалідністю, послуги помічника для роботи в лабораторії, послуги сурдоперекладача, транскрипцій, аудіозапис книг, друк матеріалів шрифтом Брайля і крупним шрифтом, надання допоміжних засобів, забезпечення архітектурної доступності приміщень тощо);

- забезпечення доступності соціально-побутової сфери (навчання орієнтації в кампусі, адаптація умов проживання в гуртожитку, адаптація послуг харчування, виділення місць на автостоянці, транспортні перевезення, забезпечення доступності занять спортом);

- спеціальні умови для студентів, що мають інвалідність внаслідок психічного захворювання (забезпечення можливості прийому необхідних ліків, встановлення додаткового контролю, спостереження у психолога і психіатра під час навчання);

- інші послуги для студентів з інвалідністю (захист їх прав і

інтересів, інформування і консультування, проведення груп взаємної підтримки і семінарів, підготовка до майбутнього працевлаштування і розвитку професійної кар'єри).

Спеціальні умови створюються за наявності у студента таких нозологій: порушення опорно-рухового апарату, зору, функцій слуху, соматичні захворювання, психічні захворювання, освітня інвалідність, труднощі концентрації уваги або гіперактивність. Для створення спеціальних умов студенту необхідно подати у Відділ документи, що підтверджують наявність існуючих функціональних обмежень. Дані документи завіряються лікарем, що спеціалізується на лікуванні того порушення здоров'я, яке викликало необхідність створення спеціальних умов.

Вимоги до змісту документів встановлює ЗВО. Зазвичай документи містять виписку з історії хвороби, опис викликаних хворобою обмежень життєдіяльності і лікування, що проводиться та опис необхідних спеціальних умов. Документи студентів з освітньою інвалідністю і студентів, що мають труднощі концентрації уваги або гіперактивність, також містять результати психологічного тестування [3, с. 18].

Як уже зазначалося, відповідні Відділи існують в усіх ЗВО США. Однак напрями їх роботи визначаються в залежності від потреб студентів з інвалідністю. Зокрема, Відділ по роботі зі студентами з інвалідністю Державного університету Вейну здебільшого працює особами з психологічними проблемами; Нью-Йоркського університету – надає додатково психологічні консультації і організовує тренінги з соціальної адаптації осіб з інвалідністю у ЗВО [1, с. 25]; Массачусетського технологічного університету та університету Чікаго – працює зі студентами з порушеннями зору і слуху й опорно-рухового апарату [10, с. 221]; Південно-Іллінойського та Олд-Домініонського університетів – надає

академічну, координаційну та консультативну допомогу студентам, які мають проблеми зі здоров'ям; консультації студентам-волонтерам та викладачам, що потребують додаткових знань для роботи з особами з інвалідністю; технічні засоби, юридичну підтримку, неформальні консультації; направляє на медичне обстеження.

У даних університетах діють клінічні, реабілітаційні та рекреаційні центри, центри інформаційних технологій і комп'ютерного навчання, служба перевезень студентів з проблемами зору й опорно-рухового апарату, студентські центри відпочинку, туристичні центри, майстерні з ремонту візків. Бібліотеки повністю доступні для студентів з інвалідністю [7]. Служба зайнятості займається працевлаштуванням студентів з особливими освітніми потребами згідно з Освітньою програмою щодо людей з інвалідністю (The Individuals with Disabilities Education Act) та програмою «Жодна дитина не повинна залишитися за межами» («No Child Left Behind Act»), які офіційно гарантують їм цю можливість. Національна Рада США з питань інвалідності (The National Council on Disability) займається розробкою програми щодо реорганізації вищої освіти [25, с. 53]. Отже, в США функціонує налагоджена система вищої освіти, що забезпечує рівні можливості для всіх людей, охоплюючи всі сфери життєдіяльності населення, сприяє максимально можливій інтеграції людини з особливими освітніми потребами в суспільство, а також забезпечує її прийняття суспільством [1, с. 27].

Визначна роль у просуванні прав людей з ООП як у власній країні, так і за її межами належить Канаді. Прийнята в 1982 р. Канадська Хартія Прав і Свобод заборонила дискримінацію з причин фізичної чи розумової неповноцінності й регламентувала права інвалідів на конституційному рівні. Для канадців з ООП можливості навчатися часто обмежені, що позбавляє їх подальших можливостей і скорочує їхні потенційні внески у добробут суспільства. Факторами, що обмежують доступ людей з інвалідністю до вищої освіти та подальшої роботи, є здебільшого фінансові бар'єри [6, с. 150–152]. З метою заохочення і підтримки освіти впродовж життя, федеральним урядом була започаткована Канадська програма студентських позик (КПСП) (Canada Student Loans Program), що забезпечує додаткову фінансову допомогу протягом 520 тижнів, надаючи цільові гранти з метою компенсації витрат на освіту і житло студентам з інвалідністю денної форми навчання. Для малозабезпечених студентів з встановленою інвалідністю КПСП пропонує два спеціалізовані гранти на покриття витрат на житло, навчання, книги, оплату репетитора, перекладача, технічні пристрої та інші додаткові освітні витрати. Станом на 2006/07 н.р. 12602 студенти отримали Канадські гранти доступу (Canada Access Grant) на загальну суму \$23,4 млн., і ще 11956 студентів отримали Канадські стипендії для оплати за житло на суму \$20,3 млн. Фінансову підтримку надають також провінційні і територіальні уряди, різноманітні державні та благодійні організації. Існують фонди, які надають стипендії студентам з проблемами зору, слуху тощо.

Важливу роль у створенні відповідних умов для людей з інвалідністю відіграють освітні заклади, які у своїй діяльності орієнтуються на унікальні індивідуальні потреби окремих студентів. Так, у переважній більшості канадських університетів є ресурсні центри для студентів з інвалідністю, які забезпечують підтримку і пропонують такі послуги: стенографіста, відносно фінансування, консультування з питань кар'єри і допомоги з адаптивної технології, зокрема спеціалізовані комп'ютери та програмне забезпечення. Доступність вищої освіти може бути збільшена завдяки освітнім інноваціям – таким як електронне навчання [6, с. 152–153].

Усі університети Канади мають спеціальні соціальні служби надання допомоги студентам з ООП, які, як правило, є загальноуніверситетськими. Зокрема, в Університеті Ройал Роудс функціонує соціальна служба допомоги особам з інвалідністю, яка діє на підставі документу правління університету «Політика доступності для студентів з особливими потребами» («Accessibility

Policy for Students With a Disability»). Політикою університету для студентів з встановленою інвалідністю передбачено створення відповідних умов навчання, внесення коректив щодо способів подання навчального матеріалу і системи оцінювання, забезпечення доступного і безпечного проживання. До переліку послуг, що надаються студентам з інвалідністю, входять послуги з створення в аудиторіях необхідних умов (допомога стенографіста, перекладача, спеціальні ергономічні стільці); замовлення навчальних матеріалів в альтернативному форматі (аудіокниги, тексти, написані шрифтом Брайля); надання інформації про гранти на придбання необхідних технологічних засобів (комп'ютерів, магнітофонів, адаптивного програмного забезпечення тощо), що пропонуються різними державними і приватними фондами.

Не менш важливою для студентів з ООП є позааудиторна діяльність, що сприяє поглибленню соціальних навичок, пропагуванню здорового способу життя, відчуттю приналежності та зростанню прагнення студентів до академічних досягнень. У 2004 р. Канадський центр вивчення неспроможності розпочав реалізацію проекту зі сприяння інклюзивності в університетському містечку. Проектом передбачено забезпечення доступності веб-сторінок для сліпих студентів, вибір кінофільмів із субтитрами та включення студентів у планування і проведення різних заходів [6, с. 154–155]. При Університеті Манітоба діє Служба підтримки студентів з інвалідністю, послугами якої безкоштовно можуть скористатися студенти будь-якої форми навчання і викладачі та Центр академічної підтримки, де студенти та аспіранти з інвалідністю можуть домовитися про додаткові заняття з певних предметів. Центр надає такі види послуг студентам: допомога з труднощами у навчанні, підбір альтернативних методів навчання з метою покращення їх академічних результатів (тренування комунікативних навичок, психологічне розвантаження, подолання конфліктів, організація часу, покращення пам'яті, написання рефератів, підготовка до іспитів тощо). В університеті також функціонує група підтримки студентів із психічними вадами, яка збирається щомісяця, при цьому теми для обговорень обирають самі студенти [7, с. 11].

Можливості навчання для канадців з ООП поступово розширюються завдяки технічному прогресу, а також тому, що суспільство дедалі більше сприяє усуненню бар'єрів, які обмежують їхню діяльність. Визнання реальних і потенційних вкладів людей з ООП приносить користь таким людям і сприяє Канаді у підтвердженні відповідності репутації соціально справедливої нації [6, с. 155].

На сьогоднішній день процес інклюзії осіб з ООП в країнах Латинської Америки перебуває в процесі розвитку. Існують національні закони і міжнародні акти, які засвідчують і захищають право вказаних осіб на освіту за умов рівних можливостей. Залучення студентів з ООП до системи вищої освіти в країнах Латинської Америки відбувалося поступово: спочатку виникла потреба надати доступ і забезпечити перебування цих студентів у системі вищої освіти, потім – підготувати педагогів і подолати різноманітні труднощі в процесі інтеграції.

До початку 80-х рр. XX ст. доступ до вищої освіти у країнах Латинської Америки мала обмежена кількість людей з ООП. Така ситуація пояснюється тим, що вони не мали можливості отримувати середню освіту та допомогу реабілітаційної служби, що позбавляло їх основних соціальних прав. Саме в цей період, починаючи з проголошення Міжнародного року людини з інвалідністю (1981 р.) та Декади людини з інвалідністю під егідою ООН (1983–1992 рр.), розпочалася дискусія навколо проблеми соціальної ізоляції осіб з ООП.

Однак форми доступу до освіти у країнах Латинської Америки не було змінено й адаптовано, а це означає, що лише абітурієнти з легкими порушеннями, які не потребували значних змін у процесі відбору та навчання, отримали доступ до вищої освіти. У результаті не відбулося жодних докорінних змін у структурі, ставленні, підходах до освітнього процесу для успішного і безперервного навчання студентів із ООП [9, с. 99–100].

Вагомим значення у розвитку інклюзивної освіти в країнах Латинської Америки мало проголошення Організацією Американських держав десятиріччя осіб із інвалідністю (з 2006 по 2016 рр.). Зокрема, у Чилі було створено національну Конституційну платформу під гаслом «За право участі в інтеграції». Відповідно, Національний фонд з недієздатності стимулював інтеграцію осіб з інвалідністю у вищу освіту через створення мережі технічної підтримки, підготовку педагогів, реалізацію архітектурних адаптацій, розвиток освітніх програм. Прийняття в Чилі Закону 19.284, сприяло створенню гнучкої та динамічної системи вищої освіти, що передбачає спеціальні послуги й особливі освітні потреби для осіб з інвалідністю.

Заслужовує на увагу досвід Домініканської Республіки: включення осіб з інвалідністю у вищу освіту бере свій початок у 70-х рр. XX ст., коли група молодих людей із проблемами зору вперше в історії країни вступила на гуманітарний факультет Національного університету Педро Енріке Урєна.

Цікавим є досвід соціальної інтеграції осіб з фізичними вадами у Бразилії. Відповідно до освітнього перепису ЗВО, який здійснювало Міністерство освіти Бразилії у 2003 р., загальна чисельність студентів у системі вищої освіти цієї країни становила майже 4 млн. осіб, а кількість студентів з ООП налічувала всього 5078, що становило лише 0,13% (для порівняння, у Колумбії налічується 0,32% студентів з ООП, що втричі більше, ніж у Бразилії, у Мексиці – 0,52%, в Аргентині – 0,72%, а в Еквадорі – 1,8%, що є на сьогодні одним із кращих показників з цього питання). Вкрай низький показник по Бразилії буде зрозумілим, якщо взяти до уваги той факт, що лише 10 % осіб з ООП закінчує 8-й клас.

Однак за останні роки ситуація в Бразилії поліпшується завдяки створенню відповідної законодавчої і матеріальної баз, за допомогою яких бразильський уряд захищає права людей з інвалідністю у сфері вищої освіти. Зокрема, особливо дієвим є Президентський Декрет – так званий Закон доступності, що визначає пріоритетність першочергового обслуговування людей з ООП та основні критерії для поліпшення їх доступу до різних установ. Цей декрет містить директиви, спрямовані на всеохоплюючу реформу, яка гарантує доступ до громадських і приватних установ людей з ООП; визначає поле інтегрованої роботи між групою міністерств задля розвитку та фінансування тих проектів, які гарантують всезагальну можливість доступності [9, с. 101–103]. Довготермінова Національна Програма інтеграції осіб з інвалідністю, прийнята у 1999 р. щодо доступу до освіти, визначає ведення обов'язкового реєстру таких осіб, наголошуючи при цьому, що спеціальна освіта має пройти всі рівні й етапи, притаманні здобувачам системної освіти, і гарантує обов'язкове її надання в державних закладах. Програмою встановлено, що заклади освіти та науки мають створити можливості складати адаптаційні іспити та надати необхідну підтримку до подачі заяви для вступу особою з інвалідністю, включаючи надання додаткового часу для складання екзаменів, залежно від нозології.

Згідно з Національною Програмою Бразилії реалізується низка важливих ініціатив, серед яких програма «Університет для

всіх», започаткована у 2005 р., метою якої забезпечення доступу до вищої освіти для студентів із інвалідністю. До реалізації цієї та інших Програм було залучено 13 федеральних державних університетів Бразилії, які сприяють проведенню іспитів методом Брайля, практикують розширені іспити, забезпечують участь лекторів і перекладачів. Із 20 університетів Бразилії, в різних формах задіяних в інтеграційних процесах, 9 мають спеціалізовані центри, лабораторії і навчальні групи, які сприяють розвитку та поширенню інтеграційних ініціатив; 2 – реалізують програми підготовки викладачів і один університет має докторантуру; 9 – підтвердили намір працювати зі студентами з будь-якими видами нозологій [9, с. 104–105]. Велика увага в Бразилії приділяється якості освіти осіб з ООП. Процеси оцінювання координуються і контролюються Національною комісією оцінювання вищої освіти. Серед об'єктивних труднощів у наданні дієвої допомоги особам з ООП є відсутність точних даних щодо кількості таких осіб та їх потреб.

Відтак можна стверджувати, що в Бразилії, як і в інших країнах Латинської Америки, обмеження доступу та перебування в системі вищої освіти людей з інвалідністю пов'язані з соціально-економічними умовами, з особливостями громадських і приватних установ, а також роллю причетних до цієї проблематики міністерств, їх активності в розвитку та фінансуванні тих проектів, які гарантують доступність [9, с. 105, 106].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як свідчить аналіз літературних джерел, професійна підготовка студентів з ООП в країнах Північної та Південної Америки є одним з важливих державних завдань і здійснюється в умовах реалізації інклюзивної освіти у ЗВО. Встановлено, що навчання осіб з інвалідністю за кордоном супроводжується спеціальними службами або відділами, які надають психологічну та соціальну підтримку таким студентам у процесі їх професійної підготовки. Аналіз світового досвіду свідчить про те, що всі країни знаходяться на різних етапах впровадження інклюзивної освіти. Лідруючі позиції щодо формування принципів та реалізації стратегій інтегрованої (інклюзивної) освіти займає США. Країна створює «суспільство рівних можливостей», одним із принципів якого є рівнодоступність суспільних благ і можливостей, протистояння всім видам дискримінації. Міжнародний досвід показує, що розвиток системи інклюзивної освіти як форми інтеграції молоді з ООП – це довгострокова стратегія, що вимагає терпіння і терпимості, послідовності, безперервності, поетапності і комплексного підходу для її реалізації.

Україні слід враховувати кращий досвід провідних країн світу у галузі соціальної політики. Це дасть змогу розв'язати ряд питань, які стосуються вирішення проблеми надання освіти, працевлаштування, інтеграції осіб з інвалідністю у навколишнє середовище і реалізації їх можливостей та здібностей. Проте, слід відзначити, для нашої країни впровадження інклюзивної освіти потребує виваженого підходу, оскільки інтеграційні процеси при навчанні осіб з ООП у країнах пострадянського простору мають певну специфіку, розвиваються в умовах особливого соціокультурного статусу з урахуванням позитивів і досягнень спеціального навчання.

Список використаних джерел

1. Ардзинба В. А. Інклюзивное образование инвалидов в Соединенных Штатах Америки [Електронний ресурс] / В. А. Ардзинба // Психологическая наука и образование. – 2010. – №5. – С. 23–29. – Режим доступу до журн.: <http://psyedu.ru/journal/2010/5/Ardzinba.phtml>
2. Драч С. В. Інтеграційні аспекти навчання студентської молоді з обмеженими можливостями: аналіз досвіду США / С. В. Драч // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2009. – № 1. – С. 53–55.
3. Жаворонков Р. Н. Технология высшего инклюзивного образования инвалидов, применяемая в Соединенных Штатах Америки [Електронний ресурс] / Р. Н. Жаворонков // Психологическая наука и образование. – 2010. – №5. – С. 13–21. – Режим доступу: http://www.psyedu.ru/files/articles/psyedu_ru_2010_5_1950.pdf
4. Кравцова А. В. Профессиональная подготовка людей с ограниченными возможностями в учебных заведениях Бельгии / А. В. Кравцова // Актуальные проблемы навчання та виховання людей з особливими проблемами: тези доповідей. – К. : Університет «Україна», 2008. – С. 82–83.
5. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей: методичний посібник / [Укл.: А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка]. – Львів: Колесо, 2008. – 144 с.

6. Сандовенко І. В. Вирішення проблем інклюзії людей з особливими потребами при підготовці фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах Канади / І. В. Сандовенко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими проблемами: зб. наукових праць. – Київ : Університет «Україна», 2010. – №7 (9). – С.150–156.
7. Таланчук П. М. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі: навч.-метод. посіб. / П. М. Таланчук, К. О. Кольченко, Г. Ф. Нікуліна. – К. : Соцінформ, 2004. – 128 с.
8. Церклевич В. С. Реалізація права на отримання вищої освіти молоддю з обмеженими функціональними можливостями у зарубіжній практиці : від дискримінації до інтеграції / В. С. Церклевич // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2009. – № 1. – С. 67–71.
9. Чабанний В. Ф. Тенденції і досвід соціальної реабілітації в інтегрованому освітньому середовищі в країнах Латинської Америки / В. Ф. Чабанний // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими проблемами : зб. наукових праць. – Київ : Університет «Україна», 2008. – №5 (7). – С. 98–107.
10. Шолух Н. В. Доступність вищих учебных заведений, обучающихся лиц с ограниченными физическими возможностями / Н. В. Шолух, М. А. Маленко // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. – 2010. – № 2 (82). – С. 219–222.
11. U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. (2019). *Digest of Education Statistics, 2017* (2018-070), Chapter 3.

References

1. Ardzinba V. A. (2010) Inklusivnoe obrazovanie invalidov v Soedinenny`kh Shtatakh Ameriki [Inclusive Education for the Disabled in the United States Inclusive Education for the Disabled in the United States]. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie*. № 5. S. 23–29. URL: <http://psyedu.ru/journal/2010/5/Ardzinba.phtml>
2. Drach S. V. (2009) Intehratsiini aspekty navchannia studentskoi molodi z обмеженими mozhlyvostiyami: analiz dosvidu SShA [Integration aspects of learning for students with disabilities: an analysis of US experience]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnologii Universytetu «Ukraina»*. № 1. S. 53–55.
3. Zhavoronkov R. N. (2010) Tekhnologiya vysshogo inkluzivnogo obrazovaniya invalidov, primenyaemaya v Soedinenny`kh Shtatakh Ameriki [Technology for Higher Inclusive Education for the Disabled in the United States]. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie*. № 5. – S. 13–21. URL: http://www.psyedu.ru/files/articles/psyedu_ru_2010_5_1950.pdf
4. Kravczova A. V. (2008) Professional'naya podgotovka lyudej s ogranichenny`mi vozmozhnostyami v uchebny`kh zavedeniyakh Bel'gii [Vocational training for people with disabilities in educational institutions in Belgium]. Aktualni` problemi navchannya ta vikhovannya lyudej z osoblyvimi problemami : tezi dopovi dej. K.: Uni`versitet «Ukrayina». S. 82–83.
5. Reabilitatsiinyi suprovod navchannia nepovnospravnykh ditei: metodychnyi posibnyk [Rehabilitation of prevention of unauthorized children: a methodical post] (2008). [Ukl.: A. Luhovskiy, M. Svamyk, O. Padalka]. Lviv: Koleso. 144 s.
6. Sandovenko I. V. (2010) Vyryshennia problem inkluzii lyudei z osoblyvymi potrebamy pry pidhotovtsi fakhivtsiv sfery turyzmu u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Kanady [Addressing the problems of inclusion of people with special needs in the training of tourism professionals at Canadian universities]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia lyudei z osoblyvymi problemamy : zb. naukovykh prats*. Kyiv : Universytet «Ukraina». №7 (9). S.150–156.
7. Talanchuk P. M., Kolchenko K. O., Nikulina H. F.(2004) Suprovod navchannia studentiv z osoblyvymi potrebamy v intehrovanomu osvitnomu seredovyschi : navch.-metod. posib. [Accompanying students with special needs in an integrated educational environment: a teaching method. tool.] K.: Sotsinform. 128 s.
8. Tserklevych V. S. (2009) Realizatsiia prava na otrymannia vyshchoi osvity moloddu z обмеженими funktsionalnyimi mozhlyvostiyami u zarubizhnii praktysi : vid dyskryminatsii do intehratsii [Exercising the right to higher education for young people with disabilities in foreign practice: from discrimination to integration]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnologii Universytetu «Ukraina»*. № 1. S. 67–71.
9. Chabannyi V. F. (2008) Tendentsii i dosvid sotsialnoi reabilitatsii v intehrovanomu osvitnomu seredovyschi v krainakh Latynskoi Ameriky [Trends and experience of social rehabilitation in an integrated educational environment in Latin America]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia lyudei z osoblyvymi problemamy : zb. naukovykh prats*. Kyiv: Universytet «Ukraina» №5 (7). – S. 98–107.
10. Sholukh N. V., Malenko M. A. (2010) Dostupnost` vysshikh uchebny`kh zavedenij, obuchayushhikh licz s ogranichenny`mi fizicheskimi vozmozhnostyami [Accessibility of higher education institutions for people with disabilities] *Vi`snik Donbas`koyi natsi`onal'noyi akademi`yi budivnicstva i arkhitekturi*. № 2 (82). S. 219–222.
11. U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. (2019). *Digest of Education Statistics, 2017* (2018-070), Chapter 3.

Статья посвящена изучению опыта организации инклюзивного образования в учреждениях высшего образования стран Северной и Южной Америки. Установлено, что за рубежом специальные условия для обучения студентов с инвалидностью гарантированы «Всемирной программой действий в отношении лиц с инвалидностью», утвержденной Генеральной Ассамблеей ООН (1982 г.) и «Стандартными правилами обеспечения равных возможностей для лиц с инвалидностью» (1993 г.). Изучение международного опыта по организации инклюзивного высшего образования показывает, что ее развитие является долгосрочной стратегией, требует терпения, последовательности, непрерывности, поэтапности и комплексного подхода для ее реализации. Это следует принимать во внимание Украине реализации принципов организации инклюзивного образовательной среды.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, лица с особыми образовательными потребностями, лица с инвалидностью, учреждения высшего образования.

In the article the author studied and characterized the specifics of the organization of inclusive education in higher education institutions in the countries of North and South America. The analysis of literary sources showed that the training of students with special educational needs in the countries of North and South America is one of the important state tasks and is carried out in the conditions of realization of inclusive education in HEIs. It is established that the training of persons with disabilities abroad is accompanied by special services or departments that provide psychological and social support to students with special educational needs in the course of their professional training. The analysis of world experience shows that all countries are at different stages of inclusive education implementation. The leading position on the formation of principles and implementation of strategies for integrated (inclusive) education is the United States. The country creates a "society of equal opportunities", one of the principles of which is the equality of access to public goods and opportunities, to counteract all forms of discrimination. International experience shows that developing an inclusive education system as a form of youth with special educational needs integration is a long-term strategy that requires patience and tolerance, consistency, continuity, a phased approach and an integrated approach to its implementation. Ukraine should take

into account the best practices of the world's leading countries in the field of social policy. This will address a number of issues related to addressing the issue of education, employment, integration of persons with disabilities into the environment and the realization of their capabilities and abilities. However, it should be noted that for our country, the implementation of inclusive education requires a well-considered approach, since integration processes in the training of students with special educational needs in the countries of the Post-Soviet space have some specificity, they develop under the conditions of special socio-cultural status, taking into account the positives and achievements of special education.

Key words: inclusion, inclusive education, individuals with special needs, individuals with disabilities, higher educational establishments.

УДК 37.013.3

DOI 10.31339/2413-3329-2019-2(10)/2-91-93

Мартин Оксана Василівна,

аспірант,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ШВЕЦІЇ

Стаття присвячена питанню ролі педагогічної практики у становленні майбутнього вчителя у Швеції. Виявлено, що успіх педагогічної практики залежить від вибору базової установи, оптимальної реалізації найдосконаліших методів і прийомів роботи в конкретних умовах, методичного рівня її майстерності педагогів-практиків, які особистим прикладом активізують творчу самостійність студентів у виконанні педагогічних завдань освітньої діяльності, допомагають формуванню сумлінного ставлення до роботи, відповідальності, цілеспрямованості.

Ключові слова: партнерська школа; професійна підготовка, педагогічна практика, професійно-педагогічна спрямованість, теоретична підготовка.

Постановка проблеми. Одним з ефективних шляхів оновлення професійної підготовки майбутнього спеціаліста є вдосконалення форм та методів навчання на засадах використання позитивного досвіду провідних країн світу, зокрема Швеції, яка є лідером в освітній галузі. Зміни в освіті цієї країни відбувалися поступово, зберігаючи історично складені національні традиції освіти, модернізували її відповідно до сучасних вимог. У результаті було створено своєрідну високоефективну систему педагогічної підготовки, що увібрала в себе як національні традиції, так і кращі зразки європейської вищої освіти [2].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Законодавчі, нормативні та звітні документи РЕ та ЄС з освітньої політики, наукові праці дослідників [1] демонструють особливий інтерес до педагогічної науки, зокрема до підготовки майбутніх педагогів в процесі практичної діяльності. Вітчизняними науковцями практична підготовка майбутніх педагогів розглядається як надійна основа для швидкої адаптації фахівців до конкретних умов педагогічної діяльності, оскільки вона є мікроаналогом професійної діяльності вчителя. Н. Кошарна, досліджуючи особливості професійної підготовки майбутніх вчителів в університетах Швеції підкреслює значну увагу шведського суспільства до педагогічної практики, яка формує індивідуальний стиль майбутньої професійно-педагогічної діяльності [2], до досвіду формування співвідношення теоретичних і практичних курсів навчання, організації педагогічної практики, можливостей вільного вибору навчальних курсів, розширення можливостей самостійної роботи студентів.

Мета статті: схарактеризувати досвід організації педагогічної практики у професійній підготовці вчителів у Швеції.

Результати дослідження. Як свідчить досвід підготовки вчителів у системі вищої освіти Швеції, інтеграція споріднених дисциплін у вищій школі має на меті: оптимальну підготовку фахівців відповідно до потреб і вимог суспільства; забезпечення мобільності випускника на період його професійної діяльності; підвищення дидактичної ефективності процесу навчання [3].

Аналіз програм підготовки вчителів в університетах Швеції дозволив зробити висновок про те, що при вивченні методичних та спеціальних предметів, у межах яких має відбуватися формування в майбутніх учителів провідних професійних компетенцій, питання оволодіння студентами педагогічними вміннями окремо не ставиться, основний акцент припадає на оволодіння знаннями. Формування педагогічних вмінь передбачено здійснювати лише в період педагогічної практики. Очевидно, що вона містить у собі найбільш широкий арсенал засобів для формування педагогічних вмінь, їх систематизації та вдосконалення, але деякі елементи цих вмінь можна сформувати й у процесі аудиторного навчання, на що

раціонально було б звернути увагу в програмах дисциплін усіх циклів [6].

Як засвідчує аналіз діяльності провідних шведських університетів щодо організації та проведення занять педагогічної спрямованості, така робота студентів сприяє формуванню низки значущих для професійної діяльності вмінь, серед яких слід назвати вміння співвідносити матеріал науки, що вивчається, зі змістом програми шкільного курсу; передбачати труднощі, що можуть виникнути в школярів під час засвоєння певних тем навчального матеріалу; здійснювати контроль своїх дій та дій учнів; організувати різні форми занять з предмету викладання; створювати проблемні ситуації, формулювати пізнавальне протиріччя; зрозуміло, чітко, дохідливо пояснювати навчальний матеріал; обирати методи педагогічного впливу та обґрунтовувати їх вибір (у шведській практиці це вміння дослівно перекладається як «вміння рефлексувати власні знання або досвід професійної діяльності») тощо [2].

У системі педагогічної підготовки вчителів у шведських університетах чітко простежується перехід від інструктивних до конструктивних форм навчання, де центральне місце в процесі навчання займає студент. Заняття організовуються таким чином, щоб навчання було орієнтоване на активне використання засвоєного матеріалу. Шведська вища педагогічна освіта формує педагога-професіонала, здатного працювати в сучасному суспільстві та розв'язувати складні педагогічні задачі. Саме тому студент повинен стати суб'єктом навчання, який сам обирає види навчальної діяльності, зокрема виробничі практики, відповідно своїх можливостей і потреб та успішно реалізує свої теоретичні знання на практиці та відповідає за результати своєї педагогічної діяльності [3].

З огляду на зазначене вище, варто звернути увагу на вдосконалення самостійної пізнавальної діяльності студентів завдяки звуженню меж аудиторної роботи, що виконується під керівництвом викладача; зменшення кількості навчальних годин, відведених на лекційні, семінарські та практичні заняття та збільшення за цей рахунок часу для самостійної пізнавальної діяльності студентів; розробці навчально-методичного комплексу з кожної дисципліни, орієнтованого на самостійне оволодіння студентами значної частини матеріалу; упровадження системи консультативної допомоги майбутнім учителям щодо опрацювання першоджерел та навчальної літератури; надання широкого кола індивідуальних навчально-дослідних завдань на підставі вивченого самостійно матеріалу; започаткування практики презентації студентами змісту опрацьованих посібників та підручників.

Вагомим чинником якісної організації самостійної